

BOROWIACZEK

BIULETYN OGÓLNOPOLSKIEGO
TOWARZYSTWA OCHRONY
NIETOPERZY

NUMER 2/1998 (4)

LISTOPAD 1998 R.

WARSZAWA

Spis treści

„Wpadł mi do mieszkania nietoperz!”	2
Z życia Towarzystwa	2
Koniec zmian w OTON.....	2
Sprawozdania z letnich obozów	3
GACKI'99.....	4
Regulamin konkursu plastycznego pt. "Nietoperze - zwierzęta nieznane"	5
Ankieta w Mazowieckim Parku Krajobrazowym	5
Z kraju	6
I Polskie Warsztaty Detektorowe Pieniny'98.....	6
Nietoperze nad mostami...?	7
Polskie grupy i organizacje zajmujące się nietoperzami	7
Listy do Towarzystwa i Redakcji Biuletynu	9
Informacje	10
Przegląd nowego piśmiennictwa krajowego	10
Różne.....	11

„Wpadł mi do mieszkania nietoperz!”

Okazuje się, że jedne z częstszych interwencji, jakie muszą członkowie naszego Towarzystwa podejmować, zachodzą w sytuacji, gdy nietoperz raptem pojawia się u kogoś w mieszkaniu. Odbieramy telefon i słyszymy: „Nietoperz wpadł mi do mieszkania! Co mam z nim zrobić?” Odpowiedź wydaje się nam prosta - albo jedziemy go obejrzyć i wypuścić, albo prosimy znalazcę o jak najszybsze wypuszczenie. Jednak przy tej okazji możemy spotkać się z kilkoma pytaniami, na które warto znać szybką odpowiedź. Poza tym warto uzyskać kilka informacji od osoby, mającej kłopot z nietoperzem.

W okresie letnim zwykle nie ma kłopotów z nietoperzami. Nocą, po otwarciu okna, wylatują chętnie na zewnątrz budynku. Gorzej jest zimą. Znalazcy nietoperza najczęściej boją się go wypuścić z mieszkania, bo „na dworze jest zimno i biedak zmarznie”. Trzeba tłumaczyć, że przebywanie zimą w wysokiej temperaturze jest dla nietoperzy bardzo niebezpieczne, bo szybko tracą zapas tłuszczu i może go nie starczyć do końca zimy. Ludzie najczęściej nie zdają sobie sprawy z tego, że nietoperze zimą nie śpią bez przerwy, ale budzą się, i to dość często. Osoby badające zmiany liczebności nietoperzy na zimowiskach wiedzą, że liczba osobników nocka *Natterera* wzrasta przez całą zimę, osiągając szczyt na przełomie lutego i marca. Znaczy to, że nietoperze nie tylko budzą się, ale i zmieniają swoje kryjówki dość często.

Znalezionego zimą nietoperza najlepiej jest przenieść do najbliższego podziemia i tam wypuścić. W ostateczności może on zostać wypuszczony na zewnątrz budynku, oczywiście tylko w sytuacji, gdy warunki pogodowe temu sprzyjają.

Jeżeli nie jesteśmy w stanie obejrzyć nietoperza, warto poprosić o zrobienie zdjęcia. Wówczas będzie szansa na oznaczenie gatunku, co może wzbogacić naszą wiedzę o nietoperzach - np. w Warszawie w mieszkaniach najczęściej obserwowanym gatunkiem w okresie zimowym jest mroczek posrebrzany, gatunek zimą notowany bardzo rzadko.

Warto wypytać osobę goszczącą nietoperza w domu o to, którędy mógł wlecieć, kiedy i jak zachowywał się w ciągu dnia. Ostatnio miałem informację o nietoperzu, który zasnął w użytkowanej kuchni, i do tego nad kuchenką gazową! Nie przeszkadzało mu codzienne gotowanie. W dniu, kiedy otrzymałem telefon, nietoperz spał spokojnie już trzeci dzień! Jest to bez wątpienia bardzo ciekawa informacja.

„The bat has fallen into my flat!”

In this text you can find information what to do when the bat is inside the flat. An amusing situation sometimes takes place in winter when the bat fallen into torpor over a gas-cooker in the kitchen and was not disturbing by daily cooking. It was sleeping during a couple of days. People informing us about bats staying in flats frequently are afraid of releasing it, because outside temperature is low and it could froze. In the article we appeal for releasing such animals immediately.

Marek Kowalski, Warszawa

Z życia Towarzystwa

Koniec zmian w OTON

Wreszcie, po prawie roku, zakończyliśmy przenosiny z Poznania do Warszawy, a właściwie do Dziekanowa Leśnego pod Warszawą. Trwało to strasznie długo, ale po pierwsze my jesteśmy w Warszawie, a wszystko trzeba było załatwiać w Poznaniu, a poza tym szybkość działania naszych sądów okazała się być straszna - nasze „papiery” wysłane z sądu w Poznaniu zostały wysłane w kwietniu, a do Warszawy przysły w lipcu! Jednak najważniejsze jest to, że mamy to już poza sobą. Mamy nadzieję, że nasza nowa siedziba okaże się trwała.

Dla przypomnienia podajemy nasze nowe adresy, telefony, numer konta itp.:

OTON, Instytut Ekologii PAN, Dziekanów Leśny, 05-092 Łomianki
tel.: (0-22) 751 30 46-49 w. 280 lub 285, fax.: (0-22) 751 31 00
e-mail: oton@sylaba.poznan.pl, WWW: <http://www.oton.sylaba.pl>
konto: PKO BP IV Oddział Warszawa 10201042-226846-270-1

The changes in OTON have been finished

At last, after a year, we have finished the removal of our residence from Poznań to Dziekanów Leśny near Warsaw. New address and also phone and bank account numbers are presented.

[MK]

Sprawozdania z letnich obozów The reports from summer workshops

II Łódzki Obóz Chiropterologiczny Park Krajobrazowy Międzyrzecza Warty i Widawki'98

W dniach 10-26 VII 1998 r. odbył się kolejny obóz nietoperzowy. Jak i w roku poprzednim gościliśmy u strażaków w Rembieszowie. Aura tym razem była dla nas łaskawsza i w ciągu 11 nocy odłowiliśmy 100 nietoperzy reprezentujących 12 gatunków. Były to: nocek duży, nocek Natterera, nocek Brandta, nocek wąsatek, nocek rudy, karlik malutki, karlik większy, gacek brunatny, gacek szary, mroczek późny, borowiec wielki i mopek. Odnaleziono lub potwierdzono 8 kolonii rozrodczych, z których najciekawszą tworzyło 12 samic z młodymi gacka szarego, ukrywających się w szczelinie mostu na rzece Widawce.

Interesujące doświadczenia przyniosły odłowy nietoperzy w lasach. zupełnie nie sprawdziło się ustawianie sieci nad oczkami wodnymi. W ten sposób złapaliśmy zaledwie kilka osobników. Rewelacją natomiast okazały się drogi oraz linie oddziałowe i ostępowe. W ciągu 5 nocy nad różnymi drogami leśnymi schwytaliśmy ponad 40 nietoperzy 10 gatunków, czyli wszystkie z wyjątkiem karlików.

W czasie trwania obozu skontrolowano 6 starych młynów wodnych. Obiekty te okazały się ważnymi dla nietoperzy miejscami żerowania i rozrodu. Natomiast na żadnym z ponad 10 skontrolowanych strychów kościelnych nie odnaleziono kolonii rozrodczej.

Uzyskane wyniki pokazały jak ważny i ciekawy pod względem występowania nietoperzy jest badany teren (12 gatunków w środkowej, słabo zalesionej części kraju). Przy sprzyjających okolicznościach obserwacje będą kontynuowane także w roku następnym. Obóz zorganizowała Łódzka Grupa Chiropterologiczna przy pomocy Sekcji Teriologicznej Uniwersytetu Łódzkiego.

Maurycy Ignaczak, Zduńska Wola; Grzegorz Radzicki, Łódź

Obóz chiropterologiczny w Spalskim Parku Krajobrazowym (10 VII - 25 VII 1998 r.)

Już po raz drugi gościliśmy w Spalskim Parku Krajobrazowym, poruszaliśmy się zatem po znanym nam terenie. W związku z tym efekty naszego pobytu były dużo lepsze niż w ubiegłym roku, w czym znacznie pomogły nam warunki pogodowe, a zwłaszcza bezdeszczowe noce. Podczas nocnych odłowów stwierdziliśmy 10 gatunków, w tym kilka interesujących, jak: nocek Brandta i nocek wąsatek. Podobnie jak w innych kompleksach leśnych Niziny Mazowieckiej liczny i częsty był borowiaczek. W sumie odłowiliśmy 90 nietoperzy. Niestety, udało nam się odnaleźć tylko kilka dziennych schronień nietoperzy. Odwiedziliśmy obie odkryte w zeszłym roku kolonie rozrodcze nocka dużego, jednak nietoperze stwierdziliśmy tylko w jednej. Podobnie jak rok temu nie odnotowaliśmy nocka Bechsteina, znanego z terenu Parku z jednego stanowiska zimowego. Zatem Puszcza Kozienicka pozostaje nadal jedynym kompleksem leśnym Niziny Mazowieckiej i Podlaskiej, w którym nocek Bechsteina był obserwowany w okresie rozrodu.

Gatunkami, które w tym roku stwierdzone były po raz pierwszy w okresie letnim na terenie Lasów Spalskich były: nocek Natterera, nocek Brandta i gacek szary. W sumie z tego terenu znanych jest 14 gatunków, z których 13 obserwowano w okresie rozrodu.

Był to już 13 obóz zorganizowany przez Mazowiecką Grupę Badaczy Nietoperzy (czyli 13 Mazowiecki Kurs Chiropterologiczny). W przyszłym roku, w związku z zakończeniem przez nas badań na Nizinie Mazowieckiej i Podlaskiej, planujemy rozpoczęcie prowadzenia obserwacji na innych terenach - obecnie staramy się zorganizować wyjazd w Góry Świętokrzyskie. Zapraszamy!

Marek Kowalski, Warszawa

GACKI'99

Jest to nowe przedsięwzięcie OTON o charakterze edukacyjnym. Najważniejsze elementy projektu to:

1. Ogólnopolski konkurs plastyczny dla dzieci pt. "Nietoperze - zwierzęta nieznanne".
2. Galeria prac konkursowych.
3. Wystawa edukacyjna o nietoperzach i potrzebach ich ochrony.
4. Festyn.

Celem realizowanego projektu jest edukacja ekologiczna, a w szczególności: popularyzacja wiedzy o nietoperzach, ich zagrożeniach i potrzebie ochrony, przełamywanie uprzedzeń i budowanie pozytywnego wizerunku tych ssaków, szerokie dotarcie do społeczeństwa, pobudzanie aktywności poprzez osobisty udział w konkursie i wystawie, inspirowanie do samodzielnego pogłębiania wiedzy przyrodniczej i zaangażowania w czynną ochronę nietoperzy.

1. Konkurs plastyczny dla dzieci

Patronem konkursu jest Minister Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, a współorganizatorem Centrum Kultury Zamek w Poznaniu. Jest to przedsięwzięcie adresowane do szerokiego grona odbiorców. Konkurs już trwa od września 1998 i jest rozpowszechniany w szkołach podstawowych i domach kultury na terenie całej Polski. Prace można nadsyłać do końca marca 1999. Szczegóły w regulaminie konkursu. Wręczenie nagród odbędzie się 30 maja 1998 r., podczas festynu na terenie Ogrodu Zoologicznego w Poznaniu.

2. Galeria prac konkursowych

Wyróżnione i nagrodzone prace zostaną przedstawione w postaci galerii, która będzie częścią wystawy edukacyjnej o nietoperzach. Otwarcie galerii i wystawy nastąpi po wręczeniu nagród i wyróżnień dzieciom biorącym udział w konkursie. Galeria będzie także miała swój wirtualny odpowiednik w Internecie (www.oton.sylaba.pl/gacki).

3. Wystawa edukacyjna

Będzie to ekspozycja w dużym pomieszczeniu na terenie Ogrodu Zoologicznego w Poznaniu. Przewidujemy wykonanie atrakcyjnej trasy poprzez makiety jaskiń, bunkrów i strychów, z ciekawymi efektami świetlnymi i dźwiękowymi. Całość będzie wypełniona interesującymi zdjęciami i opisami. Wystawa będzie przybliżać życie nietoperzy w ich naturalnym środowisku w aspekcie sezonowym, zagrożenia oraz metody ich ochrony. Przez cały czerwiec 1999 wystawa będzie dostępna dla wycieczek ze szkół i przedszkoli oraz wszystkich odwiedzających Zoo.

4. Festyn

Celem imprezy jest nauka poprzez zabawę. Podczas festynu przewidywane są występy artystyczne oraz konkursy i zabawy edukacyjne dla dzieci. Planowane jest rozpowszechnianie materiałów kreujących przyjazny wizerunek nietoperzy.

Organizowanie imprezy o tak dużym zasięgu, nastawionej na masowego odbiorcę wymaga udziału wielu osób i wyspecjalizowanych jednostek. Jest okazją do szerokiej współpracy. Dotychczas w realizację projektu zaangażowały się następujące instytucje i organizacje:

- Ministerstwo Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa,
- Ministerstwo Edukacji Narodowej,
- Ministerstwo Kultury i Sztuki,
- Centrum Kultury Zamek w Poznaniu,
- Ogólnopolski Ośrodek Sztuki dla Dzieci i Młodzieży w Poznaniu,
- Państwowe Liceum Sztuk Plastycznych im. P. Potworowskiego w Poznaniu,
- Ogród Zoologiczny w Poznaniu,
- Dyrekcja Regionalna Lasów Państwowych w Poznaniu,
- Polskie Towarzystwo Ochrony Przyrody "Salamandra",
- Koło Leśników Studentów Akademii Rolniczej w Poznaniu.

Zapraszamy wszystkich chętnych do udziału w organizowaniu imprezy, w szczególności osoby, które mogą przyjechać 30 maja 1999 do Poznania i pomóc przy organizacji festynu. Zainteresowanych prosimy o wcześniejszy kontakt.

GACKI'99 is a name of our new enterprise popularising bats. Its basic part will be an artist competition for children. The competition begun in September 1998. The information about it was sent to all primary schools. We expect it will be finished on May 30, 1999, then a great feast will be organised in Poznań. During this feast the best works will be shown as well as all people will have an opportunity to get some information about bats.

Andrzej Węgiel, Poznań

Regulamin konkursu plastycznego pt. "Nietoperze - zwierzęta nieznane"

1. Przedmiotem konkursu są prace plastyczne przedstawiające nietoperze. Mogą to być zarówno sympatyczne portrety tych zwierząt jak i nietoperze w swym naturalnym środowisku (przydomowy ogródek, las, jaskinia, zamek). Preferowane będą prace kształtujące przyjazny wizerunek tych zwierząt.
2. Celem konkursu jest: kształtowanie pozytywnego stosunku do otaczającej nas przyrody; rozwijanie zainteresowania nietoperzami - zwierzętami chronionymi, które często bywają negatywnie odbierane w naszym społeczeństwie; przełamywanie uprzedzeń i upowszechnianie pozytywnego obrazu tych ssaków; inspirowanie do głębszego kontaktu z przyrodą i poszerzania wiedzy na jej temat.
3. Technika wykonania dowolna (rysunek, malarstwo, collage, grafika i inne) w formacie A4 i A3. Kompozycje przestrzenne nie będą oceniane.
4. W konkursie mogą brać udział osoby w wieku do 15 roku życia włącznie.
5. Każda praca musi zawierać na odwrocie: imię i nazwisko, wiek autora i jego dokładny adres domowy lub placówki nadsyłającej prace. Ostateczny termin składania prac upływa w dniu **31 III 1999 r.**
6. Prace konkursowe należy przesłać na adres: **CK "Zamek", ul. Św. Marcin 80/82, 61-809 Poznań** z dopiskiem "GACKI". Prace oceniane będą z podziałem na kategorie wiekowe. Nadesłane prace nie będą zwracane!
7. Organizatorzy zastrzegają sobie prawo do ekspozycji wszystkich nadesłanych prac na wystawie pokonkursowej oraz prezentacji w Internecie, z zaznaczeniem nazwiska autora.
8. W przypadku prac nagrodzonych i wyróżnionych, organizatorzy zastrzegają sobie prawo do ich wielokrotnej publikacji, z zaznaczeniem nazwiska autora. W przypadku wykorzystania pracy w publikacjach Ogólnopolskiego Towarzystwa Ochrony Nietoperzy, autorowi przysługuje jeden bezpłatny egzemplarz autorski.
9. Wyniki konkursu zostaną opublikowane w prasie i w Internecie. Przewiduje się nagrody i wyróżnienia, a na zakończenie konkursu zorganizowana zostanie wystawa pokonkursowa, na którą zostaną zaproszeni dzieci i ich opiekunowie. Termin imprezy - maj 1999 r.
10. Bieżące informacje na temat przebiegu konkursu oraz sponsorów i nagród można uzyskać w Internecie pod adresem: **www.oton.sylaba.pl/gacki/** lub bezpośrednio u organizatorów.

Ankieta w Mazowieckim Parku Krajobrazowym

Podczas obozu chiropterologicznego, który odbył się w dniach 28 lipca - 6 sierpnia 1997 roku, zbierano informacje na temat kryjówek nietoperzy, prowadząc wywiad wśród miejscowej ludności. Przy okazji postanowiono zorientować się, czy wiedza o naszych nietoperzach jest rzetelna i jakie może stąd wynikać nastawienie do tych zwierząt.

Poproszono o odpowiedź na następujące pytania:

1. Czy nietoperze to ptaki, ssaki, czy gady?
2. Jaki ciężar osiąga nasz największy nietoperz?
3. Czym żywią się nasze nietoperze?
4. Czy nietoperze wkręcają się we włosy?

Przy opracowaniu wyników ankiety, respondentów podzielono wg płci i wieku (osoby powyżej i poniżej 40 roku życia).

Znajomość grupy systematycznej, do której należą nietoperze, okazała się stosunkowo niezła, chociaż 21% osób sądziło, że są to ptaki, a 4%, że są to gady. Dość zróżnicowane były opinie na temat ciężaru największych naszych nietoperzy. Za prawidłową odpowiedź przyjmowano 30-80 gramów. Około połowa ludności знаła lub w przybliżeniu znała rozmiary naszych nietoperzy, ok. 10% sądziło, że są one mniejsze, a pozostali, że są one większe lub nie udzielili odpowiedzi. W kilku przypadkach podano wartości wielokrotnie przewyższające rzeczywiste, a „rekordzistką” okazała się młoda kobieta, która sądziła, że żyjące w Polsce nietoperze mogą ważyć nawet 6-7 kg.

Owady, jako pożywienie naszych nietoperzy, podawane były dość często (56%), choć czasem sądzono, że są to również muchy i pszczoły, a zatem zwierzęta aktywne w ciągu dnia. Nieoczekiwanie aż 20% respondentów odpowiedziało, że nietoperze żywią się gryzoniami.

Wydawać mogłoby się, że przekonanie o skłonnościach nietoperzy do wkręcania się we włosy, występuje obecnie rzadko i raczej u osób starszych. Wyniki ankiety w Mazowieckim Parku Krajobrazowym wykazały jednak zupełnie inną sytuację. Młode kobiety aż w 65% odpowiedziały „tak”, podczas gdy młodzi mężczyźni tylko w 17%. Wraz z wiekiem różnice pomiędzy płaciami zmniejszały się.

Ankieta udowodniła, że w polskim społeczeństwie nietoperze są nadal grupą słabo znaną. Edukacja powinna zatem zajmować ważne miejsce w działalności OTON. Warto powtórzyć podobną ankietę, by określić wiedzę o nietoperzach wśród ludności dużych miast.

Bat inquiry in the Mazowiecki Landscape Park

People living at villages inside the Mazowiecki Landscape Park (144 persons) were checked for the basic knowledge about Polish bats. Many of them believe that bats are the group of birds or even reptiles. Some people thought these animals feed on rodents and weigh up to 6-7 kg. About 65% of young girls still believe that bats fall into their hair.

Grzegorz Lesiński, Warszawa

Z kraju

I Polskie Warsztaty Detektorowe Pieniny'98

W dniach 23-26 VII 1998 r. w Pieninach odbyły się I Polskie Warsztaty Detektorowe. Ich organizatorami było PTPP pro Natura oraz Pieniński Park Narodowy. W ciągu dnia odbywały się sesje referatowe lub dyskusyjne, a nocą zajęcia terenowe. Zajęcia dzienne nie były przepelnione, gdyż w ciągu czterech dni przedstawiono tylko 6 wystąpień. W dwu przeglądowych wystąpieniach Joanna Struzik znakomicie przedstawiła fizyczne podstawy echolokacji nietoperzy a D. Mika omówił typy detektorów ultradźwiękowych. Na referaty materiałowe złożyły się wystąpienia: T. Kokurewicz, omawiające aktywność żerowania nietoperzy w różnych ekosystemach oceniana metodą transektu samochodowego (powolna jazda samochodem z dwoma detektorami na dachu ustawionymi na 50 i 70 KHz) oraz J. Rajter, R. Paszkiewicz i R. Szkudlarka o wyszukiwaniu kolonii borowców wielkich. Z kolei referaty metodyczne to Z. Řehaka o oznaczaniu nietoperzy za pomocą detektorów i R. Szkudlarka o rozpoznawaniu głosów socjalnych tych ssaków.

Bardzo ciekawe było ostatnie wystąpienie, autorstwa A. Rachwalda. Przedstawił on problem różnic w zasięgu wykrywania różnych gatunków nietoperzy. Jak wiadomo, używając detektorów ultradźwiękowych, duże nietoperze (borowiec wielki, mroczek późny) możemy słyszeć z odległości ponad 100 m., podczas gdy gatunki małe nie są słyszalne nawet z 20 m! Powoduje to nieporównywalność wyników uzyskanych dla tych gatunków - np. rejestrując przeloty czterech borowców wielkich i dwu karlików malutkich, nie możemy uznać, że borowiec wielki był dwukrotnie liczniejszy, gdyż jego przeloty były odbierane z ponad 5 razy większej powierzchni. Niestety, dokładnie nie wiemy, z jakiej odległości są słyszalne nietoperzy, co jeszcze bardziej utrudnia analizę wyników. Autor starał się wyliczyć teoretycznie owe odległości i obliczył współczynnik, pozwalający porównywać dane dotyczące różnych gatunków. Po referacie wywiązała się długa dyskusja, w której zwracano uwagę na to, że nietoperze nie są rozmieszczone w przestrzeni równomiernie. Np. idąc polną drogą posiadającą z dwu stron szpaler drzew możemy być pewni, że większość nietoperzy będzie koncentrować się wzdłuż niej, podczas gdy 50 m od drogi nie będzie ich prawie wcale. Jednak istnieje wielka potrzeba dalszych prac nad umożliwieniem porównywania wyników dotyczących różnych gatunków nietoperzy.

Warsztaty zorganizowane były bardzo dobrze. Mała liczba referatów umożliwiła nieograniczoną dyskusję. Bardzo interesująca była możliwość zapoznania się z programami umożliwiającymi analizę głosów nietoperzy. Natomiast niezbyt przyjemna była konstatacja z wieczornych przejść. Wydaje się, że nasza wiedza o oznaczaniu głosów nietoperzy jest jeszcze bardzo mała, a wyniki kolejnych badań wykazują nam, że nasza wiedza na ten temat jest bardzo, bardzo skąpa. Nasze oznaczenia żerujących nietoperzy często różniły się między sobą. Wszystko to sprawiło, że detektory, których

wykorzystanie miało być rewolucją we wszelkich badaniach nietoperzy, przynajmniej w badaniach ekologicznych i faunistycznych długo jeszcze tej rewolucji nie spowodują (a już na pewno ich proste typy). Najpierw bowiem musimy poznać dokładnie wszystkie głosy tych ssaków i nie mieć żadnych problemów z ich oznaczaniem, a do tego - podsumowując kilka warsztatów, na których byłem - jest jeszcze bardzo daleko.

I Polish Bat Detector Workshop „Pieniny’98”

I Polish Bat Detector Workshop was held at Pieniny Mts. on 23-26 July, 1998. It was organised by PTPP pro Natura and the Pieniny National Park. It was intended for people with experience in using bat detectors. Different detector types were presented as well as new computer programmes for a transformation of recorded sounds. By night the field excursions were held on which there was an opportunity to hear many bat species, among others the parti-coloured bat, rare in Poland.

Marek Kowalski, Warszawa

Nietoperze nad mostami...?

Nadeszła jesień, czyli taki czas w życiu chiropterologów, gdy zaczynamy zaglądać w różne dziury, szpary i szczeliny w poszukiwaniu nietoperzy. A może za rzadko patrzymy na niebo? 18 października br. razem z ornitologami z „Akcji Wisła” miałam niewątpliwą przyjemność obserwować nietoperza w locie na tle nieba. I cóż w tym dziwnego? Otóż to, że była godzina 13. Zwierzę latało wysoko nad rzeką, prawdopodobnie polując, gdyż przez ponad 5 minut nieprzerwanie pozostawało w polu mojego widzenia. Najwyraźniej nie tylko ludzie lubią czasem wygrzać kości w jesiennym słońcu.

Bats above bridges?...

18 X 1998 with the ornithologists from „Operation Vistula” I observed a flying bat at 1 p.m. Maybe this bat want to take a sun-bath in last autumn sun?

Magdalena Marzec, Warszawa

Polskie grupy i organizacje zajmujące się nietoperzami

Obecnie w naszym kraju istnieje sporo różnych mniej lub bardziej formalnych grup ludzi zajmujących się nietoperzami. Jedne działają bardzo aktywnie, inne bardziej formalnie. Różny jest też zasięg oddziaływania i liczba członków. Niemniej warto zainteresować się kto działa w pobliżu nas i ewentualnie podjąć współpracę. Najwięcej szans na powodzenie i najbardziej celowe są działania w pobliżu miejsca zamieszkania w myśl zasady "Myśl globalnie - działaj lokalnie". Niestety, wciąż istnieje bardzo wiele obszarów, nie objętych działaniami żadnej z istniejących grup. Może w takich miejscach warto pomyśleć o utworzeniu Koła OTON? Zgodnie ze statutem do powstania Koła wystarczą 3 osoby. Jeżeli tylko będą aktywni, dalsi członkowie szybko się znajdą.

Wykaz grup terenowych i organizacji zajmujących się nietoperzami:

Centrum Informacji Chiropterologicznej ISEZ PAN
adres: Instytut Systematyki i Ewolucji Zwierząt PAN, ul. Sławkowska 17, 31-016 Kraków,
tel.: (0 12) 422-64-10, 422-19-01, fax: (0 12) 422-42-94
e-mail: woloszbr@isez.pan.krakow.pl
<http://www.cic.pan.krakow.pl>

Grupa do Badań i Ochrony Nietoperzy PTPP "pro Natura"
ul. Podwale 75, 50-449 Wrocław
tel., fax: (0 71) 44 50 55 w. 326
e-mail: rafaelsz@culex.biol.uni.wroc.pl

Koło Chiropterologiczne PTOPI "Salamandra" w Szczecinie
ul. Niemcewicza 24g/5, 71-520 Szczecin
tel.: (0-91) 22-53-01
e-mail: toperz@kki.net.pl

Lubuski Klub Przyrodników
ul. 1 Maja 22, 66-200 Świebodzin
tel./fax: (0-68) 38 28 236

Mazowiecka Grupa Badaczy Nietoperzy
kontakt - Marek Kowalski, ul. Wyszogrodzka 5 m. 82, 03-337 Warszawa
tel.: (0-22) 675-39-36

Mazowieckie Towarzystwo Ochrony Fauny
ul. Starowiejska 24 m. 18, 08-110 Siedlce
tel.: (0-25) 27-778

Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Nietoperzy (OTON)
adres: Instytut Ekologii PAN, Dziekanów Leśny, 05-092 Łomianki
tel.: (0-22) 751-30-46 w. 280 lub 285
e-mail: oton@sylaba.poznan.pl
<http://www.oton.sylaba.pl>

Polskie Towarzystwo Ochrony Przyrody "Salamandra"
adres: ul. Ratajczaka 19 m. 60, 61-814 Poznań
tel., fax: (0-61) 853-65-11 w. 200
e-mail: biuro@salamandra.org.pl
<http://www.salamandra.org.pl>

Radomsko-Kieleckie Towarzystwo Przyrodnicze
R-KTP, przy Zarządzie Kozienickiego Parku Krajobrazowego,
Plac Konstytucji 3 Maja 3, 26-940 Pionki
tel./fax: (0-48) 12-34-41
<http://friko3.onet.pl/ra/turdus/>

Sekcja Chiropterologiczna Koła Naukowego Przyrodników Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza
kontakt - Mirosław Jurczyszyn, Zakład Zoologii Systematycznej UAM, ul. Fredry 10, 61-701 Poznań
tel.: (0-61) 852-34-96

Sekcja Teriologiczna Koła Leśników Studentów Akademii Rolniczej w Poznaniu
ul. Wojska Polskiego 85, 60-625 Poznań
tel.: (0-61) 848-78-58
e-mail: knles@owl.au.poznan.pl

Sekcja Teriologiczna Studenckiego Koła Biologów UŁ
kontakt - Janusz Hejduk, ul. Wileńska 44d/9, 94-011 Łódź
tel.: (0-42) 86-15-81

Stowarzyszenie dla Natury "WILK"
ul. Górska 69, 43-376 Godziszka
tel./fax: (0-33) 17-60-90
e-mail: sabina@wolf.most.org.pl
<http://www.most.org.pl/eco/wolf/>

Studenckie Koło Chiropterologiczne PTO "Salamandra" w Gdańsku
adres: Katedra Ekologii i Zoologii Kręgowców, Uniwersytet Gdański, Gdańsk Al. Legionów 9
tel./fax (0-58) 41-03-60

Świętokrzyska Grupa Chiropterologiczna
kontakt - M. Gwardjan, ul. Lecha 9 m. 29, 25-622 Kielce
tel.: (0-41) 366-21-14

Toruńska Grupa Chiropterologiczna
kontakt - Krzysztof Kasprzyk, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Instytut Biologii i Ochrony Środowiska,
ul. Gagarina 9, 87-100 Toruń
tel.: (0-56) 62-14-457

Polish bat groups and organisations

At present in our country there are relatively many bat groups. The range of their activity and number of members are different. Bat groups and organisations are listed above.

Andrzej Węgiel, Poznań

Listy do Towarzystwa i Redakcji Biuletynu

W poprzednim numerze opublikowaliśmy sprawozdanie z XI Ogólnopolskiej Konferencji Chiropterologicznej. W jego końcówce znalazł się fragment dotyczący planu ochrony jednego z największych polskich zimowisk nietoperzy - Jaskini Szachownica. Projekt ten był prezentowany na jednym z plakatów. W odpowiedzi otrzymaliśmy list od kol. Tomasza Postawy (CIC, Kraków), jednego z autorów opracowania. Stwierdza On, że w naszym tekście znajduje się dużo przeinaczeń i domaga się ich sprostowania. Zarzuca nam, że na Konferencji żadna dyskusja na temat planu się nie odbyła, że nikt nie wyrażał żadnych opinii na ten temat. Cała nasza dyskusja, o czym nie pisałem w Borowiaczku odbyła się z p. prof. Bronisławem Wołoszynem, który jako pierwszy autor, jak nam się wydawało, jest osobą upoważnioną do zajęcia stanowiska w sprawie własnego projektu.

Poprosiliśmy kol. Tomasza Postawę o przesłanie dokładnego opisu planu ochrony tego obiektu, chcąc przedstawić go naszym czytelnikom. Niestety, nie otrzymaliśmy go. W związku z tym publikujemy fragmenty naszego tekstu wraz z komentarzem kol. Tomasza Postawy.

M. Kowalski (Borowiaczek): „Największe kontrowersje wzbudził zaprezentowany projekt planu ochrony Jaskini Szachownica, zakładający zamurowanie większości wejść i zmianę warunków mikroklimatycznych wewnątrz obiektu.”

T. Postawa: „Bzdura: filary wspierające i mur oporowy ma stać przy głównym wejściu (Sala Wejściowa) i ma służyć podpieraniu stropu oraz zapobiec wymarzaniu (patrz szczeliny i wiszące bloki w stropie). Wielkość tych elementów została ustalona na podstawie wyliczeń dokonanych przez geologa. Poza tym murem, mają stać kraty zabezpieczające obiekt przed penetracją w ziemie (obiekt do zwiedzania będzie udostępniony latem). Zmiana warunków termicznych jaskini nie jest celem opracowania.”

MK: „Poprzez podwyższenie temperatury autorzy (zespół pod kierunkiem prof. B. W. Wołoszyna) pragną „polepszyć” warunki dla nietoperzy ciepłolubnych w okresie hibernacji, czyli nocy.”

TP: „Postawienie muru u jednego wyloty (są cztery + studnia) nie zmienia w istotny sposób mokro klimatu, ma ograniczyć wlewy zimnego powietrza. Poza tym w tej części nietoperze praktycznie nie hibernują (co chyba znasz z autopsji). Dzięki temu poszerzy się strefa o mniejszych amplitudach temperatur, zwiększy się strefa w której mogą hibernować nietoperze.”

MK: „Jednocześnie w jaskini najprawdopodobniej przestaną zimować gatunki preferujące niskie temperatury, czyli gacki i mopki.”

TP: „Bzdura i pseudonaukowe spekulacje: miejsca hibernacji koloni mopków jest oddalone od muru. Inne uwagi patrz wyżej.”

Istotnie popełniliśmy błąd pisząc, że mają być zamurowane wszystkie wejścia do jaskini. Jednakże powyższy komentarz nie rozwiewa wszystkich moich wątpliwości, które przedstawione były w sprawozdaniu z Konferencji. Raz jeszcze proponujemy: z przyjemnością opublikujemy tekst prezentujący plan ochrony jaskini. Osoby, które mają wątpliwości na jego temat napiszą polemikę, którą przed publikacją całości prześlemy kol. Tomaszowi Postawie, aby umożliwić mu odpowiedź. Całość jesteśmy skłonni opublikować w następnym numerze.

Letters to OTON and the Bulletin

The text above is a discussion between Marek Kowalski (OTON) and Tomasz Postawa representing a team that prepared the plan of protection of Szachownica cave (second largest bat hibernation site in Poland). There are some doubts of the principles and methods of protection.

[MK]

Informacje

Przegląd nowego piśmiennictwa krajowego

Review of new Polish literature on bats

Zamieszczamy kolejną porcję nowości polskiej literatury chiropterologicznej. Przypominamy, że zamieszczamy tu notki bibliograficzne nowych artykułów lub książek o nietoperzach polskich lub będących autorstwa naszych rodaków. Niestety, w ostatnim półroczu zapanował zastój w tej dziedzinie, stąd nowościom poświęcamy mniej niż zwykle miejsca.

Bujna E., Klauzińska M. 1997. Wstępne dane o zimowaniu nietoperzy w wybranych obiektach na terenie Niecki Nidziańskiej i Gór Świętokrzyskich. W: *Studia nad fauną i florą*, red.: K. Latowski, Bogucki Wydawnictwo Naukowe. Poznań: 63-68.

Jarzemowski T. 1998. Migracja karlika większego *Pipistrellus nathusi* wzdłuż Mierzei Wiślanej. VII Ogólnopolska Konferencja Teriologiczna, Białowieża, 28-30 IX 1998: 40.

Kokurewicz T. 1998. Energetyczne koszty hibernacji i wybiórczość środowiskowa nocka rudego (*Myotis daubentonii*) (Kuhl, 1817) (*Chiroptera: Vespertilionidae*). VII Ogólnopolska Konferencja Teriologiczna, Białowieża, 28-30 IX 1998: 46.

Kowalski M. 1998. Zimowanie nietoperzy w studniach w Polsce. VII Ogólnopolska Konferencja Teriologiczna, Białowieża, 28-30 IX 1998: 51.

Lesiński G. 1998. Śmiertelność nietoperzy na drogach w Polsce. VII Ogólnopolska Konferencja Teriologiczna, Białowieża, 28-30 IX 1998: 58.

Lorenz I. 1998. Mieszkańcy kościelnych strychów i ich ochrona. *Wiadomości Archidiecezji Lubelskiej* 2/1998: 141-145.

Mysłajek R. W. 1998. Występowanie podkowca małego *Rhinolophus hipposideros* (Bechstein, 1800) w województwie bielskim. VII Ogólnopolska Konferencja Teriologiczna, Białowieża, 28-30 IX 1998: 63.

Piksa K. 1998. Pionowe rozmieszczenie nietoperzy w jaskiniach Tatr Polskich w okresie hibernacji. VII Ogólnopolska Konferencja Teriologiczna, Białowieża, 28-30 IX 1998: 72.

Pikulska B., Mikusek R. 1998. Fauna ssaków z terenu Ziemi Kłodzkiej na podstawie analizy zrzutek płomykówki. VII Ogólnopolska Konferencja Teriologiczna, Białowieża, 28-30 IX 1998: 74.

Ruczyński I., Ruczyńska I. 1998. Dienne kryjówki zgrupowań rozrodczych borowiaczka *Nyctalus leisleri* w Puszczy Białowieskiej. VII Ogólnopolska Konferencja Teriologiczna, Białowieża, 28-30 IX 1998: 77.

Wojciechowski M., Tęgowska E. 1998. Termogeneza w brunatnej tkance tłuszczowej nietoperza *Myotis myotis* (Kuhl, 1818) po podaniu egzogennej noradrenaliny. VII Ogólnopolska Konferencja Teriologiczna, Białowieża, 28-30 IX 1998: 97.

[MK]

Osoby i instytucje, które wsparły działalność OTON w ostatnim okresie:

Instytucje:

Centrum Kultury Zamek w Poznaniu

Drukarnia Poznańska

Instytut Ekologii PAN, Dziekanów Leśny

Ministerstwo Edukacji Narodowej

Ministerstwo Kultury i Sztuki

Ministerstwo Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa

Ogród Zoologiczny w Poznaniu

Sylaba Internet S.C., Poznań

Osoby - wszyscy, którzy opłacili składki członkowskie

Dziękujemy bardzo za wsparcie!

Co zrobić, aby zostać członkiem Ogólnopolskiego Towarzystwa Ochrony Nietoperzy?

Wystarczy chcieć wspierać ochronę nietoperzy, wypełnić deklarację (jest dołączona do Biuletynu) oraz wpłacić składkę członkowską. Składka jest ważna w roku kalendarzowym, w którym ją wpłacono. Czas na opłacenie kolejnej składki upływa z dniem 30 czerwca roku następnego.

Składki członkowskie na rok 1998:

<u>składka podstawowa</u> :	15 zł
<u>składka ulgowa</u> (dla osób, które nie są w stanie w stanie zapłacić składki podstawowej):	10 zł
<u>składka junior</u> (dla osób do 16 roku życia włącznie):	5 zł
<u>składka dożywotnia</u> - dziesięciokrotna wartość składki podstawowej:	150 zł
<u>składka rodzinna</u> (dla osób z tym samym adresem korespondencyjnym - przesyłany będzie 1 komplet materiałów):	pierwsza osoba - składka normalna, następne - 50% zniżki

The fees values for 1998:

- full - 15 PLN
- reduced (for people not able to pay full fee) - 10 PLN
- young (for children below 16 years old) - 5 PLN
- life - 150 PLN
- familiar (for persons with the same address) - first person - normal fee, other - 50% reduced

Po co wstępować do Ogólnopolskiego Towarzystwa Ochrony Nietoperzy?

Towarzystwo prowadzi działalność mającą na celu poznanie nietoperzy, ich ochronę oraz szeroko rozumianą edukację. Planujemy wydanie książeczki pod roboczym tytułem „Poznajemy nietoperze - ABC wiedzy o nietoperzach i ich ochronie” oraz zintensyfikowanie prac mających na celu objęcie ochroną najważniejszych zimowisk tych ssaków w Polsce. Każdy członek Towarzystwa jest dla nas moralnym wsparciem naszej działalności, a ponadto im większą siłę będzie stanowił OTON, tym odważniej będziemy mogli występować względem ludzi z zewnątrz. Siłą Ogólnopolskiego Towarzystwa Ochrony Nietoperzy są jego członkowie.

"BOROWIACZEK" - BIULETYN OGÓLNOPOLSKIEGO TOWARZYSTWA OCHRONY NIETOPERZY

„Borowiaczek” ukazuje się dwa razy w roku: wiosną i jesienią. Informujemy w nim o tym, co się dzieje w polskiej chiropterologii oraz w Towarzystwie. Chcielibyśmy, aby obok funkcji informacyjnej „Borowiaczek” stał się także pismem dyskusyjnym. Z pewnością jest wiele problemów nurtujących polską (i nie tylko) chiropterologię. Będziemy starali się o nich pisać (a może także je rozwiązywać?) na łamach naszego Biuletynu.

Prosimy zatem wszystkich naszych czytelników o pomoc w redagowaniu „Borowiaczka”. Czekamy na ciekawe teksty lub pomysły na nie, tematy do dyskusji, rysunki i zdjęcia oraz wszelkie uwagi dotyczące Biuletynu. Teksty nie muszą dotyczyć spraw ważnych dla polskiej chiropterologii - mogą być poświęcone własnym spotkaniom z nietoperzami. Zastrzegamy sobie prawo skracania i redagowania nadesłanych tekstów. Będziemy starali się, aby „Borowiaczek” był ciekawy zarówno dla profesjonalistów, jak i amatorów, rozpoczynających dopiero swoją przygodę z nietoperzami.

Zarząd OTON
Board of OTON

Przewodniczący - Grzegorz Lesiński

Wiceprzewodniczący - Krzysztof Kasprzyk

Wiceprzewodniczący - Andrzej Węgiel

Skarbnik - Marek Kowalski

Sekretarz - Grzegorz Radzicki

Mirosław Jurczyszyn

Rafał Szkudlarek

BOROWIACZEK - BIULETYN OGÓLNOPOLSKIEGO TOWARZYSTWA OCHRONY NIETOPERZY
THE LESSER NOCTULE - Bulletin of the Polish Society for Bat Protection

Redagują: Marek Kowalski, Andrzej Węgiel; nakład 500 egzemplarzy

Adres redakcji: Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Nietoperzy, Instytut Ekologii PAN, Dziekanów
Leśny, 05-092 Łomianki, tel. (0-22) 751 30 46-49 w. 280 lub 285

<http://www.oton.sylaba.pl>, e-mail: oton.sylaba.poznan.pl
